

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง กับภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวคิดทฤษฎีการพยาบาลของโอเร็ม

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ไม่มีความพิการของร่างกายที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน สามารถติดต่อสื่อสารได้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ คือผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศ ชาย มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพล จังหวัดขอนแก่น จำนวน 213 คน (ดังสูตรที่ใช้คำนวณขนาดตัวอย่างในภาคผนวก ก.) กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบ 2 ขั้นตอน (Two stage sampling) โดยขั้นแรกสุ่มคุ่มตัวอย่าง 3 คุ่ม จากจำนวนคุ่มทั้งหมด 5 คุ่ม โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) โดยใช้วิธีจับฉลาก ขั้นตอนที่ 2 สุ่มรายชื่อผู้สูงอายุจากคุ่มตัวอย่างทั้ง 3 คุ่ม โดยสุ่มตามสัดส่วนขนาดของประชากรในแต่ละคุ่ม (ดังสูตรที่ใช้ในการคำนวณสัดส่วนประชากร ในภาคผนวก ก.) ผลการคำนวณได้กลุ่มตัวอย่างในแต่ละคุ่ม ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำแนกตามคุ้ม

คุ้ม	ขนาดประชากร (คน)	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง (คน)
พลประชานุกูล	73	46
หนองแขว	186	117
ศรีมิ่งเมือง	80	50
รวม	339	213

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีทั้งหมด 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ ศาสนา สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพหลักก่อนเข้าสู่วัย 60 ปี รายได้/แหล่งที่มาของรายได้ ลักษณะการพักอาศัย

ส่วนที่ 2 แบบประเมิน การปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1) ศึกษาทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง

2) กำหนดขอบเขตและโครงสร้างของเนื้อหาในเครื่องมือ โดยรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษามาวางกรอบเนื้อหา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ พิจารณาจากการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองครอบคลุมความต้องการการดูแลตนเองโดยทั่วไป และการดูแลตนเองตามระยะพัฒนาการตามแนวคิดของโอเร็ม (Orem, 1991)

3) ศึกษาถึงการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ โดยผู้วิจัยทำการศึกษานำร่อง (Pilot study) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบของเครื่องมือ (ดังรายละเอียดของการศึกษานำร่องในภาคผนวก ง.)

4) สร้างแบบประเมินการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงผลการศึกษานำร่อง

ลักษณะคำตอบของข้อคำถามแต่ละข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 4 ระดับ คือ

ปฏิบัติมากที่สุด	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าข้อความหรือกิจกรรมนั้นได้กระทำบ่อยที่สุดเป็นกิจวัตร
ปฏิบัติมาก	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าข้อความหรือกิจกรรมนั้นได้กระทำบ่อยครั้งแต่ไม่เป็นกิจวัตร
ปฏิบัติน้อย	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าตรงกับข้อความหรือกิจกรรมที่กระทำนาน ๆ ครั้ง
ไม่ได้ปฏิบัติ	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าตรงกับข้อความหรือกิจกรรมที่ไม่เคยกระทำเลย

เกณฑ์การให้คะแนนการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง

ระดับการปฏิบัติ	คำถามด้านบวก (คะแนน)	คำถามด้านลบ (คะแนน)
ปฏิบัติมากที่สุด	4	1
ปฏิบัติมาก	3	2
ปฏิบัติน้อย	2	3
ไม่ได้ปฏิบัติ	1	4

ส่วนที่ 3 แบบประเมินภาวะสุขภาพ

ขั้นตอนการสร้างและกำหนดเครื่องมือ

- 1) ศึกษาทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพ
- 2) กำหนดขอบเขตและโครงสร้างของเนื้อหาในเครื่องมือ โดยรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษา มาวางกรอบเนื้อหา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้พิจารณาตามแนวคิดของโอเร็ม ครอบคลุมภาวะสุขภาพทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม
- 3) ศึกษาถึงการรับรู้ของผู้สูงอายุเกี่ยวกับภาวะสุขภาพที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ โดยผู้วิจัยทำการศึกษานำร่อง (Pilot study) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบของเครื่องมือตามที่กล่าวมาแล้ว และการศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาเครื่องมือในการประเมินภาวะสุขภาพให้สอดคล้องกับแนวคิดของโอเร็ม (Orem, 1991) รวมถึงการรับรู้ของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แบบประเมินภาวะสุขภาพด้านร่างกาย

เป็นแบบประเมินความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน (ADL) ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ

1. ความสามารถในการกระทำกิจกรรมประจำวันในแง่กายภาพ (Physical activities daily of living) เป็นแบบประเมินที่ผู้วิจัยดัดแปลงมาจากเครื่องมือของ พนิษฐา พานิชชีวะกุล (2537) และปรับให้สอดคล้องกับผลการศึกษานำร่อง โดยจะวัดความสามารถในการกระทำกิจวัตรประจำวัน 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) ความสามารถในการอาบน้ำ 2) ความสามารถในการแต่งตัว 3) ความสามารถในการรับประทานอาหาร 4) ความสามารถในการใช้อวัยวะในการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนอิริยาบถ 5) ความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการขับถ่าย อุจจาระ และปัสสาวะ และ 6) ความสามารถในการขึ้นลงบันได

2. ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน เป็นแบบประเมินที่ผู้วิจัยดัดแปลงมาจาก เครื่องมือของ พนิษฐา พานิชชีวะกุล (2537) และปรับให้สอดคล้องกับผลการศึกษานำร่องเช่นเดียวกัน ประกอบด้วย ความสามารถในการกระทำกิจวัตรประจำวัน 6 กิจกรรม ได้แก่ ความสามารถในการทำความสะอาดบ้าน ความสามารถในการจับจ่ายเลือกซื้อสิ่งของเครื่องใช้ ความสามารถในการเตรียมสิ่งของในการประกอบอาหาร และการประกอบอาหาร ความสามารถในการเดินทางระยะใกล้ เช่น เดินไปใส่บาตร ความสามารถในการเดินทางไปเยี่ยมบุตร หรือไปท่องเที่ยวต่างจังหวัด และความสามารถจัดการเกี่ยวกับการเงิน

ลักษณะคำตอบของข้อคำถามแต่ละข้อ จะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 4 ระดับ คือ

ทำได้ปกติ	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าข้อความนั้นสามารถทำได้เองทั้งหมด
ทำได้ปานกลาง	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าข้อความนั้นทำได้เป็นส่วนใหญ่ แต่ทำไม่ได้ทั้งหมดต้องมีผู้ช่วยเหลือเป็นบางครั้ง
ทำได้เล็กน้อย	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าข้อความนั้นสามารถทำได้เพียงเล็กน้อยต้องมีผู้ช่วยเหลือเป็นส่วนใหญ่
ทำไม่ได้เลย	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าข้อความนั้นไม่สามารถทำได้เลย ต้องมีผู้ช่วยเหลือตลอดเวลา

แบบประเมินภาวะสุขภาพด้านจิตใจ

แบบประเมินด้านจิตใจ ได้แก่

แบบตรวจสภาพจิต ผู้วิจัยได้ใช้แบบทดสอบสภาพสมองของไทย (Thai Mental State Examination) ที่สร้างขึ้นโดย นิพนธ์ พวงจรินทร์และคณะ (2536) ในแบบประเมินนี้ประกอบไปด้วยคำถาม 6 ส่วน ได้แก่

1. คำถามสำหรับตรวจสอบการรับรู้ วัน เวลา สถานที่ และบุคคล (Orientation)
2. คำถามสำหรับการตรวจสอบการบันทึกจำ (Registration) โดยให้พูดตามชื่อของ 3 สิ่ง
3. คำถามสำหรับตรวจสอบความสนใจ (Attention) โดยให้ผู้ถูกทดสอบบอกชื่อวันย้อนหลังตามลำดับ
4. คำถามสำหรับตรวจสอบการคำนวณ (Calculation) โดยให้ผู้ถูกทดสอบคำนวณเลข 100-7 ไปตามลำดับ 3 ครั้ง ให้ใช้เวลาในการคิดคำนวณแต่ละช่วงคำตอบไม่เกิน 1 นาที
5. คำถามสำหรับตรวจสอบความสามารถทางการใช้ภาษา (Language) การทดสอบโดยให้บอกชื่อสิ่งของ 2 สิ่ง ที่ผู้ทดสอบได้ชี้ให้ดู ได้แก่ นาฬิกา และเสื้อ จากนั้นทดสอบเรื่องพูดตาม โดยกำหนดประโยคมาตรฐาน แล้วให้ผู้ถูกทดสอบพูดตามต่อมาเป็นการทดสอบในด้านการทำตามคำสั่ง การอ่านข้อความในแผ่นป้ายแล้วทำตามและการทดสอบการเขียนโดยให้วาดภาพเหมือนตัวอย่างที่กำหนดให้
6. คำถามสำหรับตรวจสอบการทบทวนความจำ (Recall) การทดสอบโดยให้ผู้ถูกทดสอบย้อนนึกถึงสิ่งของ 3 สิ่ง ที่ได้บอกให้จำไว้ตั้งแต่ในช่วงต้นของการทดสอบ

สำหรับเกณฑ์การให้คะแนนในแต่ละคำถาม ถ้าตอบถูก 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน คะแนนรวมทั้งหมดคือ 30 คะแนน เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินค่าปกติคือต้องได้คะแนนมากกว่า 23 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน

แบบประเมินภาวะสุขภาพด้านสังคม

เป็นแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวคิดของ Brook และคณะ (1979) และปรับให้สอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่าง โดยจะพิจารณาสัมพันธภาพของผู้สูงอายุต่อสมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

ลักษณะคำตอบของข้อคำถามแต่ละข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า
(Rating scale) 4 ระดับ คือ

ไม่เป็นความจริงเลย	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าไม่เคยเกิดความรู้สึกหรือ เหตุการณ์เช่นนี้เลย
เป็นความจริงเพียงเล็กน้อย	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าความรู้สึกหรือเหตุการณ์ เช่นนั้นเกิดขึ้นน้อยมาก
เป็นจริงมาก	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าความรู้สึกหรือเหตุการณ์ เช่นนั้นเกิดขึ้นบ่อยแต่ไม่ทุกครั้ง
เป็นความจริงมากที่สุด	หมายถึง	ผู้ตอบเห็นว่าความรู้สึกหรือเหตุการณ์ เช่นนั้นเกิดขึ้นทุกครั้ง

สำหรับเกณฑ์การให้คะแนน

ระดับความเห็น	คำถามบวก	คำถามทางลบ
ไม่เป็นความจริงเลย	1	4
เป็นความจริงเพียงเล็กน้อย	2	3
เป็นความจริงมาก	3	2
เป็นความจริงมากที่สุด	4	1

3.3 การหาความตรงและความเที่ยงของเครื่องมือ

3.3.1 การหาความตรงของเครื่องมือ (Content validity)

ผู้วิจัยนำแบบประเมินการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง แบบประเมินภาวะสุขภาพด้านร่างกายและด้านสังคม ไปหาความตรงตามเนื้อหา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุตรวจสอบทั้งหมด 7 ท่าน (ดังรายนามในภาคผนวก จ.) หลังจากผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการแก้ไข ปรับปรุงข้อความให้มีความเหมาะสม และครอบคลุมเนื้อหาตามที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

3.3.2 การหาความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability)

ผู้วิจัยได้นำแบบประเมินการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง แบบประเมินภาวะสุขภาพด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ และได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว นำไปทดลองใช้กับผู้สูงอายุที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างที่คํ

เมืองเก่า จำนวน 30 คน แล้ววิเคราะห์หาความเที่ยง โดยแบบประเมินการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง ภาวะสุขภาพด้านร่างกาย และภาวะสุขภาพด้านสังคม ใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient ดังสูตรในภาคผนวก ก.) แบบตรวจสอบสภาพจิต ใช้สูตร K-R 20 ของคูเดอร์ และริชาร์ดสัน (ดังสูตรในภาคผนวก ก.) ได้ค่าความเที่ยงดังนี้

แบบประเมินการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ .94

แบบประเมินภาวะสุขภาพด้านร่างกายได้ค่าความเที่ยงกับ .75

แบบตรวจสอบสภาพจิตได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ .74

แบบสัมภาษณ์ภาวะสุขภาพด้านสังคมได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ .77

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และผู้ช่วยวิจัยที่เป็นพยาบาลวิชาชีพ จำนวน 2 คน โดยมีขั้นตอนการเก็บข้อมูลดังนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมก่อนเก็บข้อมูล

1.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุในคุ้มที่ตกเป็นกลุ่มตัวอย่างจากใบประวัติผู้สูงอายุที่จัดทำขึ้นโดยโรงพยาบาลพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น จัดทำบัญชีรายชื่อผู้สูงอายุที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนด ทำการสุ่มตัวอย่าง

1.2 ผู้วิจัยได้ขออนุญาตทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อนายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

1.3 ผู้วิจัยชี้แจงการใช้เครื่องมือแก่ผู้ช่วยวิจัยเพื่อทราบวัตถุประสงค์ ลักษณะกลุ่มตัวอย่าง เทคนิค ขั้นตอนในการสัมภาษณ์ วิธีการจดบันทึก ทดสอบสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุที่คล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างจนเกิดความมั่นใจในการใช้เครื่องมือ

ขั้นที่ 2 การเก็บข้อมูล

2.1 ช่วงเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือน กันยายน 2538 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2538 วันจันทร์ - อาทิตย์ ระหว่างเวลา 08.00 - 17.00 น.

2.2 วิธีการใช้ในการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ไปพบผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาแต่ละรายที่บ้าน แนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการตอบแบบประเมิน ใช้เวลาในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยเฉลี่ยคนละประมาณ 45 นาที

2.3 ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินทุกชุดภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ได้ครบตามต้องการแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลในแบบสัมภาษณ์ อีกครั้งก่อนที่จะลงรหัส และทำการตรวจสอบรหัสข้อมูล เพื่อความถูกต้องในการนำเสนอข้อมูล แล้วทำการวิเคราะห์ด้วยเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม SPSS/PC (Statistical package for the social science) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างใช้ร้อยละ
2. การปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง ภาวะสุขภาพของกลุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ โดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. การหาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเอง กับภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) และการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ โดยใช้การทดสอบที (t-test)